

Pregledni rad

Primljeno: 17. IX. 2024.

Prihvaćeno: 11. XI. 2024.

UDK
030(497.5)-053.2/6]*196/197“
030(497.5)-053.2/6]:303“202“<https://doi.org/10.33604/sl.18.35.5>

Uloga enciklopedija za djecu i mladež u Hrvatskoj ranih sedamdesetih godina XX. stoljeća

Mihela Melem Hajdarović Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb mihela.melem@lzmk.hr**Sanja Nekić**

Hrvatski školski muzej

snekic@hsmuzej.hr

SAŽETAK: Djeca od najranijih dana stvaraju dojam o svijetu oko sebe, stoga je vrlo važno omogućiti im odrastanje uz provjerene informacije, koje na stručan i zanimljiv način artikuliraju njihov svijet. U Hrvatskoj je tijekom XX. stoljeća objavljen popriličan broj raznih enciklopedijskih izdanja (nivoa) za djecu i mladež. Ovo istraživanje bavi se trima enciklopedijskim izdanjima: enciklopedijom *Svijet oko nas* (I. svezak 1968; II. svezak 1970), *Dječjom enciklopedijom Larousse* (1970) i *Enciklopedijom za djevojčice* (1974). Istraživanje ima nekoliko ciljeva: nastoji utvrditi kakvu vrstu informacija odabrane enciklopedije pružaju djeci i mladima, a analizom teksta i ilustracija utvrditi će se jesu li prilagođeni njihovoj dobi. Rekonstruirat će se vrijednosti koje se enciklopedijskim člancima prenose djeci te utvrditi jesu li one obrazovnoga (stjecanje znanja), odgojnoga (stjecanje moralnih vrijednosti) ili kombiniranoga karaktera. Utvrdit će se specifičnosti odabranih enciklopedija, a njihova komparacija pokazat će koji su njihovi dominantni sadržaji i na koji su način posredovani. Utvrdit će se prate li enciklopedije za djecu i mlade uobičajeni, danas razvijeni enciklopedijski stil, te na koji način (i je li uopće) te rane enciklopedije svoju ulogu ostvaruju i danas (u kojoj mjeri i na koji način komuniciraju s današnjom djecom i mladeži).

U radu se koristila mješovita metodologija (engl. *Mixed Methods Research*), koja podrazumijeva kombiniranje istraživačkih metoda i istraživačkoga dizajna u istraživanju te postojanje točaka integracije između rezultata u kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima. Kvantitativni dio istraživanja uključuje prikupljanje (klasificiranje i kvantificiranje) podataka i sadržajnu analizu članaka i ilustracija. Kvalitativni dio istraživanja sastoji se od provođenja polustrukturiranih intervjua s djecom dječje i mladenačke dobi te odraslima. Ukupno je intervjuirano dvadesetero djece i mladih te desetero odraslih.

Rezultati analize enciklopedijskoga sadržaja pokazali su da su enciklopedije za djecu i mlade uvijek nešto više ilustrirane, što je poželjno jer su nalazi iz intervjua pokazali da djeca i mladi i očekuju veći broj ilustracija. Svi tekstovi i ilustracije prilagođeni su dobi čitalačke publike kojoj su namijenjeni. Sve tri enciklopedije imaju zajedničkih elemenata, ali i svojih posebnosti. Razgovori sa sugovornicima pokazali su da im biografski sadržaj nije toliko bitan koliko članci koji obrađuju opće pojmove. Do istoga se nalaza došlo analizom enciklopedijskih sadržaja. Sva izdanja imaju kombinirani odgojno-obrazovni

 <https://orcid.org/0000-0001-7676-2069> [Mihela Melem Hajdarović]

 <https://ror.org/00vjz3318> [Leksikografski zavod Miroslav Krleža]

karakter, a svako ga provodi na sebi specifičan način. Sve tri enciklopedije i danas imaju svoju vrijednost, no razgovori s ispitanicima pokazali su kako grafička oprema tih ranih enciklopedija uglavnom predstavlja najveći jaz između njih i današnjih generacija.

Ključne riječi: enciklopedija za djecu; enciklopedija za mlade; *Dječja enciklopedija Larousse; Enciklopedija za djevojčice; Svijet oko nas*; Hrvatska; 1968–74.

1. Uvod

Čovječanstvo je vjerojatno oduvijek nastojalo sistematizirati svoja znanja, no tek je u antici takva sistematizacija rezultirala stvaranjem prvih enciklopedijskih izdanja. Naravno, trebalo je proći još dosta vremena do Diderotove, d'Alembertove i Rousseauove francuske enciklopedije ili britanske enciklopedije (*Encyclopaedia Britannica*), koje su se pojavile tek u zlatnom dobu europske enciklopedistike – u XVIII. stoljeću.¹ No, do osnutka prvih leksikografskih zavoda trebalo je proći još dosta vremena.

Hrvatska (Jugoslavija) je svoj leksikografski zavod² dobila 5. X. 1950. Njegovi zadatci i cilj rada i danas su isti: »prikupljanje, obrada i provjera podataka, koji se uz dodatna temeljna istraživanja (radi razvijanja znanstveno-strukovne osnove) koriste kao baza podataka, za izradbu različitih edicija«. ³ No obavljanje te zadaće posljednjih desetak godina otežava globalizacijski pritisak, diktirajući da sve informacije budu što prije dostupne te da sve budu što ažuriranije. Iz toga razloga sve veći broj izdanja Leksikografskoga zavoda dobiva svoju internetsku inačicu, odnosno portal. Na taj način zadovoljena je korisnikova potreba da dobije ne samo provjerenu, nego i ažuriranu leksikonski ili enciklopedijski oblikovanu informaciju. S obzirom na to da su djeca i mladi danas prilično tehnološki obrazovani te su uglavnom sposobni samostalno doći do informacija, potrebno ih je samo uputiti na izvore koji su provjereni i kojima mogu vjerovati.

Zanimljiv je dictum (Kragić, 2020) prema kojemu »enciklopedija zamjenjuje biblioteku, biblioteka zamjenjuje znanje, znanje zamjenjuje svijet. Iz čega se zaključuje da je svijet oko nas svijet našega znanja, da je to znanje sadržano u knjigama, da se knjige nalaze u biblioteci, a da se biblioteka nalazi u univerzalnoj (općoj) enciklopediji«. Prema tome, enciklopedije su važan izvor našega znanja jer se na njima temelji svijet koji predmnijevamo oko sebe.

Odrasli su prve nepotpune opće hrvatske enciklopedije hrvatskih autora i urednika dobili 1887–90 (dva sveska; urednici Ivan Zoch i Josip Mencin), te 1941–45 (pet svezaka u nakladi Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda u Zagrebu).

¹ *Hrvatska enciklopedija*, članak »enciklopedija«.

² Tada Leksikografski zavod FNRJ, poslije Jugoslavenski leksikografski zavod.

³ Mrežne stranice Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, članak »O nama«.

Prvu potpunu opću enciklopediju u Hrvatskoj objavio je Leksikografski zavod tek 1955–71. U istome periodu objavljivane su i enciklopedije za djecu i mlade. Prva hrvatska dječja enciklopedija *Knjiga za tebe*, objavljena je 1930. Na 113 stranica nalazio se 21 članak, popraćen crno-bijelim ilustracijama, fotografijama te notnim zapisima i tekstovima pjesama. Uredio ju je Dragutin Hren, a objavila Narodna prosvjeta. U njezinu predgovoru Hren piše o razlozima njezina nastanka: »U stranih naroda imađe mnogo raznovrsnih knjiga, koje mogu lijepo i ugodno pozabaviti mladež, a i starijemu čitatelju prirede ugodne časove rasonode. Uza sve to takove knjige i u zabavnom obliku pružaju korisne pouke, otvaraju nove vidike, ili dozivaju u pamet poznati nauk u novome ruhu« (Hren, 1930: 3). Dakle, uloga dječjih enciklopedija i onih namijenjenih odraslima u svom je početnom konceptu različita. Enciklopedije pisane za odrasle namijenjene su njihovu obrazovanju, a kod dječjih enciklopedija zabava i pouka uvijek su dolazile zajedno.

No nameće se pitanje kojim su dobnim skupinama namijenjene enciklopedije za djecu i mladež. Odnosno: kada se nekoga smatra djetetom, te mladom ili odraslom osobom? Batinić (2004) klasificira časopise za djecu i mladež prema njihovoj starosti. Tako navodi da su dječji časopisi namijenjeni populaciji djece staroj između 6 i 12 godina, a časopisi za mladež (omladinu) populaciji između 13 i 18 godina. Kako su opće enciklopedije namijenjene širem krugu (obrazovanih) korisnika, smatra ih se prikladnima i za srednjoškolsku mladež, koja je dotadašnjim školovanjem stekla dovoljno predznanja da u potpunosti ima korist od njih. Stoga bi se za enciklopedije mogla primijeniti klasifikacija slična onoj koju je ponudila Batinić, no ipak nešto prilagođenija jer u obzir treba uzeti najraniju ciljanu populaciju korisnika općih enciklopedija (srednjoškolce!). Stoga bi klasifikacija po dobnoj distinkciji enciklopedijskih korisnika trebala biti ovakva: dječje enciklopedije⁴ trebale bi biti namijenjene populaciji djece između 6 i 14 godina, a enciklopedije za mladež mladima između 15 i 18 godina. Ovu tezu donekle potkrepljuje i Larousseova dječja enciklopedija (1970), koja u svom predgovoru navodi kako je namijenjena djeci »od deset do petnaest godina.«⁵ U nastavku predgovora uredništvo točno detektira o kojoj se dobnoj skupini djece radi – o višim razredima osmogodišnje škole. S druge strane, enciklopedije koje svoj sadržaj nude i djeci i mladeži taj starosni raspon ciljane čitalačke publike rastežu na razdoblje od 10 do 16 godina (Predgovor, *Svijet oko nas*, 1968).

Enciklopedije za djecu, mlade i odrasle međusobno se razlikuju, ne samo po ciljanoj populaciji nego i po njima uvjetovanom sadržaju. Uzmimo za primjer jednu od enciklopedija za djecu – *Enciklopediju za djevojčice* (1974). Pisana je jednostavnim,

⁴ Dječje slikovne enciklopedije bile bi namijenjene djeci koja još ne znaju čitati ili onima u ranoj fazi uvježbavanja čitanja.

⁵ Nije jasno zašto nije namijenjena svojoj djeci koja znaju čitati (i mladima od 10 godina).

ležernim, esejističkim, djeci razumljivim stilom. U njezinu predgovoru autorica se na osobni način upoznae s djetetom koje čita enciklopediju, pokušava uspostaviti prijateljski odnos između djeteta i glavne junakinje enciklopedije te poziva dijete (čitatelja) da zajedno nauče »mnoge lijepe stvari« (Predgovor, *Enciklopedija za djevojčice*, 1974). S druge strane, enciklopedije za mlade i odrasle po svojem su karakteru puno sličnije. Razlikuje ih samo stupanj znanja ciljane čitateljske populacije. U predgovoru gore spomenute Larousseove enciklopedije uredništvo navodi da su se trudili da »odgovore na pitanja koja dijete može postaviti sebi i svojim kada promatra svijet oko sebe«. One su usredotočene na to da poznate znanstvene istine ili svijet oko mlade osobe prikažu na zanimljiv i uzbudljiv način, te da u njima razviju želju (naviku) za učenjem. Enciklopedije namijenjene odraslima svoj sadržaj objektivno prikazuju i interpretiraju, bez pretenzija da on bude zanimljiv ili uzbudljiv, predmnijevajući činjenicu da je čitatelj zainteresiran i voljan učiti. Još jedna specifičnost enciklopedija za mlade jest da na kraju knjige donose »objašnjenja svih teških riječi na koje se rijetko nailazi u knjizi« (*Dječja enciklopedija Larousse*, 1970) kao pomoć onima koji ih do tada nisu čuli. Enciklopedije namijenjene odraslima to uglavnom rješavaju kratkim i sažetim definiranjem pojma u prvoj rečenici članka. Enciklopedije za mlade u pravilu su i drukčije ilustrirane. Prilagođenije su mladima time što svaki članak ima više ilustracija od onih namijenjenih odraslima, stoga sadržavaju ukupno više crteža, dok enciklopedije namijenjene odraslima u pravilu sadržavaju puno više fotografija i nemaju tendenciju ilustriranja svakoga članka.

Ranim hrvatskim dječjim enciklopedijama, objavljenima između 1930. i 1962. bavila se Ratešić (2017). Njeno istraživanje zahvatilo je enciklopediju *Knjiga za tebe*, slikovnicu i čitanku za mladež i puk *Svjetska čudesa*, enciklopedijski zbornik *Znanje i radost*, te enciklopediju za djecu i omladinu *Svijet oko nas*. Kraus, Jerman i Jecić (2017) istraživali su tri engleske enciklopedije za djecu i mladež (*Britannica Kids*, *Q-files* i *KidzSearch Encyclopedia*), a nekolicina hrvatskih autora bavila se enciklopedijama bliskom literaturom – enciklopedijskim časopisima (Jecić i Domijan, 2010).⁶ Znatno veći interes od enciklopedije u znanstvenim su krugovima privukli hrvatski časopisi za djecu i mladež (Pašagić, 2003; Batinić, 2004, 2005; Silaj, 2006; Stričević, 2010; Lenard, 2021) te dječja književnost (Crnković, 1967, 1978, 2002; Idrizović, 1984; Hranjec, 2006; Hameršak i Zima, 2015; Majhut i Lovrić Kralj, 2020; Majhut, 2022; Majhut i Lovrić Kralj, 2022).

Hrvatski školski muzej u svojoj se stručnoj i publicističkoj djelatnosti dosta bavio školskim udžbenicima (Hrvatski školski muzej, 1955; 1967; 1970; 1973; 1978; 1990; 1993; 1994; 1994a; Plejić Poje i Ćavar, 2021–22), dječjim časopisima (1959; 1960a;

⁶ Autori istražuju četiri strana enciklopedijska časopisa – *Journal encyclopédique*, *Giornale enciclopedico*, *Magasin encyclopédique*, te *Isis, oder encyclopädische Zeitung*.

1964; 1964a; 1965; 1970a; 1973a; 1973b; 1975; 1979; 2011) i knjigama za djecu (1991; 1995). Izložbu o enciklopediji *Svijet oko nas* održao je 1960.,⁷ ali o njoj u fundusu Muzeja ništa nije sačuvano. No 2016. organizirao je specijaliziranu izložbu posvećenu Bertuchovoj slikovnoj enciklopediji za djecu (*Bilderbuch für Kinder*). Autor, Friedrich Justin Bertuch, napisao je dječju enciklopediju, koja je prema nekima prva dječja slikovna enciklopedija (12 svezaka, 1185 stranica, 6000 ilustracija) koja je djeci, na njima prihvatljiv način, približavala svijet odraslih – upoznavala je djecu s poznatim i neobičnim bićima i pojavama, te ih vodila njima nepoznatim, dalekim svjetovima (Gverić, 2016). Članci su u enciklopediji bili uglavnom dvojezični, njemački i francuski (u svescima 4–7 javlja se i prijevod na engleski jezik). Autor je tekst uvijek donosio na desnoj strani, a ilustracije na lijevoj strani. Izlazila je od 1790. do 1830. u Weimaru (povremeno je izlazila i u Beču u izdavačkoj kući A. Pichlers Witwe & Sohn, Budimpešti i Pragu), a objavljeno je oko 3000 primjeraka.

2. Metodološki okvir rada

Istraživački korpus rada baziran je na enciklopedijama za djecu i mladež koje su u Hrvatskoj objavljene krajem 1960-ih i početkom 1970-ih godina. Predmet su istraživanja (istraživački korpus) po jedna jednosveščana opća, višesveščana opća i jednosveščana specijalizirana enciklopedija, odnosno ukupno tri enciklopedijska izdanja – jednosveščana opća *Dječja enciklopedija Larousse* (1970; autor René Guillot),⁸ dvo-sveščana opća enciklopedija *Svijet oko nas* (I. svezak 1968; II. svezak 1970;,⁹ urednik Juraj Bukša) i jednosveščana specijalizirana *Enciklopedija za djevojčice* (1974; autorica Mirella Vitale¹⁰).¹¹

Istraživanje ima nekoliko ciljeva. Nastoji utvrditi kakvu vrstu informacija odabrane enciklopedije pružaju djeci i mladima, a analizom teksta i ilustracija utvr-

⁷ Izložba je vjerojatno održana povodom izdavanja I. sveska I. izdanja ove enciklopedije.

⁸ Prevoditeljica s francuskoga bila je Anka Bukavac, a pravo na objavu na Jugoslavenskom tržištu imalo je izdavačko poduzeće Vuk Karadžić. Ova enciklopedija imala je i svoju Hrvatskosrpsku redakciju u kojoj su bili Vida Kurelec i tehnička urednica Savka Stojanović.

⁹ Enciklopediju *Svijet oko nas* objavila je Školska knjiga na latinici i ćirilici u dva sveska u nekoliko izdanja: (na latinici) I. svezak 1960.¹, 1963.², 1964.³, 1967.⁴ i 1968.⁵, a II. svezak 1962.¹, 1966.², 1967.³ i 1970.⁴ godine, te (na ćirilici) I. svezak 1967.¹, a II. svezak 1968.² Izdanje svakoga sveska imalo je nakladu 30 000 primjeraka (osim I. sveska 1963.² u 20 000 primjeraka i II. sveska 1962.¹ u 45 000 primjeraka).

¹⁰ Prevoditeljica s talijanskoga bila je Karmen Milačić, a pravo na objavu na Jugoslavenskom tržištu imao je IKP Naprijed iz Zagreba.

¹¹ Tijekom 1973. u nakladi Stvarnosti objavljen je prevedeni i prilagođeni Hamlynov enciklopedijski niz (III sveska: *Dječja naučna enciklopedija*, *Ilustrirana dječja enciklopedija* i *Dječja enciklopedija prirode*) no kako je on konceptijski sličan *Svijetu oko nas* i *Dječjoj enciklopediji Larousse*, nije bio predmet ovoga istraživanja.

dit će se jesu li prilagođeni njihovoj dobi. Rekonstruirat će se vrijednosti koje se enciklopedijskim člancima prenose djeci te utvrditi jesu li one obrazovnoga (stjecanje znanja), odgojnoga (stjecanje moralnih vrijednosti) ili kombiniranoga karaktera. Utvrdit će se specifičnosti odabranih enciklopedija, a njihova komparacija pokazat će kakve informacije prenose čitateljstvu. Utvrdit će se prate li enciklopedije za djecu i mlade uobičajeni, danas razvijeni enciklopedijski stil, te na koji način (i je li uopće) te rane enciklopedije svoju ulogu ostvaruju i danas (u kojoj mjeri i na koji način komuniciraju s današnjom djecom i mladeži). Rekonstruirat će se vrijednosti koje se enciklopedijskim člancima prenose djeci.

U skladu s ovim ciljevima, očekuje se i odgovor na sljedeće hipoteze:

- Informacije sadržane u tim enciklopedijama prilagođene su dječjoj, odnosno, mladenačkoj dobi.
- Enciklopedije imaju obrazovnu, ali i odgojnu ulogu. Premda odgojna uloga nije u prvom planu, ona se ipak posredno iščitava iz dijela članaka i ilustracija.
- U enciklopedijama posvećenima djeci i mladima ne poštuje se strog enciklopedijski stil, uobičajen za enciklopedije namijenjene odraslima.
- Premda su objavljene prije pedesetak godina, te su enciklopedije sposobne komunicirati i s današnjom djecom i mladeži, premda su im donekle, ponajprije zbog zastarjelog dizajna i grafičkih priloga, slabije privlačne.

Iz postavljenih istraživačkih ciljeva proizišla je metodologija istraživanja, u ovom slučaju mješovita metodologija (engl. *Mixed Methods Research*) istraživanja, koja podrazumijeva da se u istraživanju kombiniraju istraživačke metode i istraživački dizajn te da postoje točke integracije između rezultata u kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima.

Mješovitometodski se nacrt u ovom istraživanju koristi iz nekoliko razloga. Prvo, zbog *korisnosti nalaza* (Schoonenboom i Johnson, 2017) koja je korištenjem ovakva nacрта veća nego kada bismo istraživačkim pitanjima pristupali samo s kvantitativnim ili kvalitativnim metodama, a holistički rezultati ovakva istraživanja pružit će cjelokupni uvid u istraživano područje, te bi kao takvi mogli biti podloga za daljnja istraživanja. Ovaj mješovitometodski nacrt primjenjuje se i radi *boljega konteksta* (kvantitativna analiza ograničena je već prije zadanim konstruktima te bismo njome mogli mjeriti samo odnose koji mogu, ali i ne moraju postojati među enciklopedijama; kasnija kvalitativna analiza proizišla iz razgovora sa sugovornicima, omogućuje širi kontekst, razumijevanje o tome zašto je odnos između pojedinih enciklopedija takav kakav je) i *postizanja različitosti gledišta* (korištenjem samo kvalitativne

analize koristili bismo induktivni pristup istraživanim temama, dok bi korištenjem samo kvantitativne analize istraživanim temama pristupili deduktivno; mješovitometodski nacrt podrazumijeva korištenje obaju pristupa, odnosno uvid u različitost gledišta).

U istraživanju je korišten kvantitativno vođen eksplanatorni sekvencijalni mješovitometodski dizajn (Schoonenboom i Johnson, 2017), koji podrazumijeva kvantitativno prikupljanje podataka i njihovu analizu u prvoj fazi, potom kvalitativno prikupljanje podataka i njihovu analizu u drugoj fazi, te na koncu integraciju i interpretaciju rezultata. Kvalitativni dio istraživanja provodi se zbog dubljega objašnjenja početnih kvantitativnih rezultata, a dizajn se naziva eksplanatorni upravo zato što kvalitativni podatci pomažu u razumijevanju kvantitativnih rezultata.

Prva faza istraživanja uključivala je prikupljanje i analizu kvantitativnih podataka vezanih uz sadržaj enciklopedija (klasificiranje i kvantificiranje obrazovnih i odgojnih sadržaja, klasificiranje članaka te odnos teksta i ilustracija). Na temelju analize sadržaja enciklopedija rekonstruirane su vrijednosti (obrazovne/odgojne) koje se enciklopedijskim tekstovima prenose djeci. Klasificiranje odgojnih sadržaja provedeno je kroz kategorije: intelektualni odgoj, tjelesno-zdravstveni odgoj, obiteljski odgoj, građanski odgoj, moralni odgoj, radni odgoj, estetski odgoj. Klasificiranje članaka provedeno je na više načina: prema ostručivanju njihova sadržaja (prema 16 znanstvenih i umjetničkih područja s pomoću kojih je provedena klasifikacija u Pravilniku o znanstvenim i interdisciplinarnim područjima, poljima i granama te umjetničkom području, poljima i granama iz 2024), tipu (pojmovnik/terminarij/nominarij i biografski/personarij, *Hrvatska enciklopedija*, 1998),¹² broju struka koje članak obrađuje (veliki pregledni članci, makropedijski i mikropedijski članci, *Hrvatska enciklopedija*, 1998)¹³ i prema veličini članka (veliki članci /100–500 redaka/, značajni pregledni članci /40–100 redaka/, pregledni članci /20–40 redaka/, članci niže obavijesne razine /10–20 redaka/ i mali članci /do 10 redaka/). Analiza odnosa teksta i ilustracija u člancima pokazat će jesu li tekst i ilustracije primjereni njihovoj dobi.

Druga faza sastojala se od provođenja polustrukturiranih intervjua (Halmi, 2005) s ispitanicima dječje i mladenačke dobi te s odraslima. Protokol se sastojao od triju tematskih cjelina koje su se bavile različitim temama vezanima uz obrazovanje. Teme su uključivale sfere školskoga obrazovanja, osobnih aktivnosti i interesa, te percepcije enciklopedija. Intervjui su provedeni između 15. i 20. lipnja 2024.

¹² Prema 4. stranici internoga dokumenta po kojemu se piše *Hrvatska enciklopedija*, članci mogu biti pojmovnici (opći članci koji obrađuju neki pojam) ili biografski (personarij).

¹³ Prema 3. stranici internog dokumenta po kojemu se piše *Hrvatska enciklopedija*, članci s obzirom na veličinu mogu biti pregledni (obrađuju više struka, poput članaka o narodima ili državama), makropedijski (obrađuju jednu struku) ili mikropedijski (obrađuju jedan pojam ili osobu).

Ukupni uzorak sugovornika bio je $N=30$; deset sugovornika bilo je između 6 i 14 godina, deset ih je bilo između 15 i 18 godina, a deset ih je bilo odraslih (19 godina ili stariji); 17 je bilo sugovornica, a 13 sugovornika. Svi su intervjui transkribirani i anonimizirani. Nakon transkripcije intervjua osmišljen je kodni plan, koji se sastojao od triju razina kategorija (nadkod, kod, podkod). Veći dio kodova bio je deduktivan (unaprijed određeni kodovi, temeljeni na rezultatima kvantitativne analize), a manji dio induktivan (naknadni kodovi, na temelju podataka iz intervjua). S pomoću kodova dobiven je novi spektar odgovora na postavljena istraživačka pitanja.

Intervjui su poslužili i kao izvor podataka za objašnjenje dijela spoznaja do kojih se došlo na temelju analize kvantitativnih podataka i za stjecanje uvida u to kako današnja djeca i mladi shvaćaju te enciklopedije te kakav im je općeniti stav prema enciklopedijama.

Teorija mješovite metodologije podrazumijeva točke integracije, kao jedan od ključnih njezinih koncepata (Schoonenboom i Johnson, 2017). Točke integracije služe za identificiranje specifičnih kvantitativnih nalaza koji zahtijevaju dodatno objašnjenje te ih se koristi za usmjeravanje razvoja kvalitativnoga dijela istraživanja. U ovom istraživanju došlo je do dvije točke integracije kvantitativnih i kvalitativnih podataka – u točki integracije nalaza iz kvantitativnih istraživanja s konstrukcijom instrumenata u kvalitativnim istraživanjima (pri definiranju protokola za intervju), te u točki integracije nalaza iz kvantitativnih istraživanja s konstrukcijom populacije istraživanja u kvantitativnim istraživanjima (pri definiranju starosti populacije kojoj su enciklopedije za djecu i mladež namijenjene). U konačnici istraživanja slijedi objedinjeni zaključak istraživanja u kojem se navodi »u kojoj su mjeri i na koji način kvalitativni rezultati objašnjeni i daje uvid u kvantitativne rezultate te se iznose rezultati istraživanja, kao odgovor na svrhu istraživanja« (Creswell i Plano Clark, 2018, 114–115).

3. Rezultati kvantitativne i kvalitativne analize i njihova interpretacija (po temama)

3.1. Stil pisanja članaka i grafički prilozi

Članci u *Enciklopediji za djevojčice* svojim stilom svakako odudaraju od danas uobičajenoga enciklopedijskog stila. Naime, tekst je esejističkoga karaktera, prilagođen dječjoj dobi, nije zamišljen da definira pojmove, niti pokazuje pretenzije za sistematičnim prikazom građe vezane uz pojedinu temu. Primjerice članak »Knjige i

novine«¹⁴ ne donosi njihovu definiciju, knjige i novine ne razvrstava po njihovim vrstama i funkcijama, niti išta piše o njihovu povijesnom razvoju. Umjesto toga, autorica djevojčicama u članku približava izgled knjige, korice, ilustracije. Upućuje ih na to da primijete o čemu knjige pripovijedaju i s kakvim ih likovima upoznaje. Potiče ih da ožive prizore koji se u knjigama spominju, usredotoče se na vlastite doživljaje, te da na koncu spoznaju radost koju pričinjava čitanje. U članku »Male novine« pristup objašnjavanju je isti, samo što u njemu autorica potiče čitateljice da pokušaju same izraditi svoje novine. Objašnjava im kako bi to mogle učiniti te kako bi ih zatim mogle umnožiti. U članku »Sport« također nema uvodnoga dijela koji bi imao funkciju definiranja pojma ili teorijskoga okvira. Možda za djecu od 6 do 14 godina takav dio ne bi trebao biti pun stručnih pojmova, ali svrha enciklopedija jest informirati (poučiti) čitatelja, pa bi takav dio ipak trebao biti napisan. U članku se navode neki, po izboru autorice, odabrani sportovi (tenis, klizanje na ledu, plivanje i skijanje), a za neke od njih autorica navodi da »najviše odgovaraju upravo ženama« (*Enciklopedija za djevojčice*, 1974: 67).¹⁵ Nadalje, kod svih odabranih sportova autorica navodi što je potrebno za njihovo izvođenje (spretnost, predznanje/ili ne treba predznanje, odjeća, obuća sl.), ali tehniku izvođenja pojedine igre ili ne donosi ili donosi ukratko i to u vrlo općenitoj formulaciji. Neki od članaka (tema) kojima se enciklopedija još bavi su: »Omotati knjigu«, »Kako pozvati prijateljice na domjenak«, »Cvijeće i biljke u kući«, »Kako iskoristiti ljetovanje na moru«, »Nekoliko dana u planini«, »Blagdani«.

Enciklopedija je bogato ilustrirana, crtežima. Na 70 stranica, uz 34 članka donosi i 75 ilustracija. Neke se ilustracije protežu preko dvije stranice, a prikazuju obično glavnu temu kojom se članak bavi. Sitnije ilustracije prikazuju manje važne pojmove, a zauzimaju trećinu ili četvrtinu stranice. Autorica vjerojatno nije postavila pravilo da broj ilustracija mora odgovarati veličini članka. Tako postoje mikropedijski i makropedijski članci sa samo jednom ilustracijom, ali i s pet ilustracija.¹⁶ No makropedijski su članci ipak ilustriraniji (62,6% ilustracija u enciklopediji), od mikropedijskih, svaki u prosjeku s tri ilustracije. Dva makropedijska članka imaju i najveći broj ilustracija – »Prijateljstvo sa životinjama« devet, a »Cvijeće i biljke u kući« sedam. Mikropedijski članci u prosjeku imaju 1,5 ilustraciju. Najviše ilustracija imaju mikropedijski članci »Kako naučiti pjesmicu« (pet) i »Male novine« (tri).

Francusko izdanje *Dječje enciklopedije Larousse* napisao je francuski pisac i profesor matematike René Guillot još 1956. za veliko francusko enciklopedijsko poduzeće Larousse. Poslije je enciklopedija prevedena na nekoliko jezika, a pravo na

¹⁴ Zanimljivo je da se u članku novine uopće ne spominju, unatoč tome što su u nazivu članka.

¹⁵ Osobnim mišljenjima danas nije mjesto u enciklopediji, ona trebaju na objektivan i nepristran način informirati čitatelja.

¹⁶ Ilustraciju nema samo jedan članak.

njezino prevođenje i tisak u Jugoslaviji dobilo je izdavačko poduzeće Vuk Karadžić (osnovano 1951; djelovalo je u Zagrebu i Beogradu). Prema općoj koncepciji enciklopedije (lišenoj bilo kakva nacionalna osvrtu i kulturnih utjecaja) vidi se da je možda pisana upravo tako da ju se poslije može prevesti i plasirati na bilo koje drugo, nefrancusko tržište. Kako je enciklopedija jednosveščana, članci su pisani sažeto i jednostavno, no i prilično neformalno. Tako se na primjer u članku »Knjiga – novine« pripovjedačkim načinom započinje pisanje članka, te autor navodi kako će sama enciklopedija poslužiti kao primjer (»ispričati«) kako se knjige i novine sastavljaju, ilustriraju i tiskaju. Tekstualni opis nastanka enciklopedije prate i ilustracije, koje se na istoj stranici s tekstom isprepliću. Premda je postupak nastanka knjige/novina/enciklopedije prilično detaljno opisan, članak je pun djeci stranih pojmova poput – redigiran, linotip, foto-gravira, cinkografija, klišeji, a možda si uz pomoć ilustracija mogu predočiti knjigovežnicu i rotacioni stroj. Prevoditelji su razmišljali o tome kako poučiti djecu izgovoru stranih imena i prezimena koja se spominju u člancima, stoga na tim mjestima u zagradama donose njihov izgovor.

Dječja enciklopedija Larousse na relativno sažet način na 293 stranice obrađuje 111 članaka te donosi 740 ilustracija (neke su potpisane). Na prvi se dojam može zaključiti da su članci bogato ilustrirani (crtežima koji odgovaraju dobi čitatelja), jer svaki u prosjeku ima 6,6 ilustracija. To odgovara ideji po kojoj su dječje enciklopedije uvijek više ilustrirane od onih za odrasle. Iz odnosa veličine članka i broja ilustracija vidi se da je urednik postavio pravilo da se veći članci ilustriraju većim brojem ilustracija. Tako veliki članci imaju oko 11 ilustracija, značajni pregledni i pregledni svaki po šest, članci niže obavijesne razine pet ilustracija, a mali članci do tri ilustracije. Najviše ilustracija, posve logično, imaju veliki pregledni članci, svaki u prosjeku 40. Ilustracije su najvećim djelom crteži pojmova koji se obrađuju u članku i svojim su prikazom prilagođeni uzrastu kojemu su namijenjeni.

Enciklopedija *Svijet oko nas* dvosveščana je enciklopedija, koja na 530 stranica obrađuje 217 enciklopedijskih članaka. Svojom koncepcijom najsličnija je današnjim enciklopedijama Leksikografskoga zavoda jer nema posebnih cjelina, stoga su joj svi članci (abecedarij) poredani abecednim redom. Kako je pisana u Hrvatskoj,¹⁷ njezin je sadržaj prilagođeniji prostoru i vremenu njezina nastanka, stoga joj članci nisu toliko općeniti kao *Dječjoj enciklopediji Larousse*. Prvo izdanje *Svijeta oko nas* pisano

¹⁷ Glavni urednik enciklopedije bio je Juraj Bukša (1914–1995), pedagog i pisac brojnih udžbenika koji je 1951. postao voditelj Biroa za udžbenike Ministarstva prosvjete NR Hrvatske (u Zagrebu). Biro je 1952. postao stručna redakcija Školske knjige. Glavni urednik Školske knjige ostao je do umirovljenja 1975 (internetsko izdanje HBL-a). Članovi uredničkoga odbora bili su uglavnom pedagogi i/ili profesori u školama, a 63 autora članaka uglavnom su stručnjaci s različitih područja znanosti. Jedini leksikograf, među njima, bio je Petar Mardešić (1903–1973) koji je djelovao u Leksikografskom zavodu od njegova osnutka (1950. osnovao je kartografski odjel) gotovo do svoje smrti, uglavnom kao autor članaka i urednik brojnih Zavodskih izdanja.

je u doba dok je Hrvatska bila dio FNRJ, stoga se u njoj nalaze članci koji svjedoče duhu toga vremena. Neki od njih su: »društveno samoupravljanje«, »radničko samoupravljanje«, »Jugoslavenska narodna armija«, »Jugoslavija – naša domovina«, »Oktobarska socijalistička revolucija«, »partizani«, »prava i dužnosti građana FNRJ«, »Savez komunista«, »Savez pionira«, »štafeta mladosti« i dr., a neki su članci, premda općenitoga karaktera (npr. »narodni heroji«, »diplomatska predstavništva«, »izbori i biračko pravo«), također prilagođeni tadašnjoj povijesti. Enciklopedija *Svijet oko nas* također donosi članak »novine«, napisan tako da u početku donosi definiciju, te kratak razvoj novinarstva u svijetu i detaljan razvoj novinarstava u Jugoslaviji. Opisuje čemu služe novine, koje vrste novina postoje te postupak njihove izrade. Slikom i riječima opisuje način na koji vijesti dolaze u redakciju (dopisništva, novinske agencije), a na kraju su članka i informacije o časopisima te posebnim novinama i časopisima za djecu.¹⁸

Kvalitetu leksikografskoga rada u toj enciklopediji prepoznala je Komisija za udžbenike Republičkoga sekretarijata za školstvo i obrazovanje SRH koja je 1964. odobrila uporabu ove enciklopedije kao pomoćne školske lektire za 4–8. razred osnovne škole, što odgovara ciljanoj čitalačkoj publici enciklopedije (u predgovoru enciklopedije navodi se da je namijenjena djeci od 10 do 16 godina, ali da će za njom posegnuti vjerojatno i stariji i mlađi čitatelji). Uredništvo zanimljivo pristupa predočavanju dječjih enciklopedija njihovu ciljanom čitateljstvu, te objašnjava kako odrasli odgovore na svoja pitanja traže u enciklopedijama, koje su pisane »vrlo sažeto, s mnogo stručnih izraza i podataka«, stoga su djeci »nerazumljive i nezanimljive«, pa zaključuju da su im potrebne posebne enciklopedije. Uredništvo je svjesno da niti jedna dječja enciklopedija ne bi mogla obuhvatiti sva dječja pitanja, niti im na jednom mjestu može napisati »sve što vrijedi znati«, stoga bez takvih pretenzija napominje svojim čitateljima da enciklopedije u njima trebaju »potaknuti želju da i dalje u knjigama, časopisima i drugdje traže odgovore na pitanja« koja ih zanimaju. U enciklopediji su obrađeni članci koji su djeci pristupačniji (»kazalište lutaka«, »zoološki vrt«) i zahtjevniji (»razvoj života na Zemlji«, »atomska energija«), sa svrhom da se enciklopedija ne čita kao roman, nego da se za njom poseže više godina, u svakoj situaciji kada je potrebno proširiti i produbiti znanje. Poput *Dječje enciklopedije Larousse*, i u *Svijetu oko nas* u zagradama se donosi izgovor stranih imena. No enciklopedija *Svijet oko nas* ponegdje označava i naglasak, osobito onda kad nije na prvom slogu npr. Michelangelo [Mikela'ndelo], a jedino ona u svojim člancima donosi uputnice (upućuje na srodne članke).

¹⁸ Zoran primjer članka u općoj dječjoj enciklopediji.

Svijet oko nas ima ukupno gotovo 2500 ilustracija.¹⁹ Većinom su to crteži, a manji dio fotografije. Svaki je članak prosječno ilustriran s 11,4 ilustracija, što je daleko više ilustracija od preostalih dviju. Neke ilustracije su u boji (N=1756) a neke su crno-bijele (N=727), no nije posve jasno zašto se glavni urednik odlučuje za jednu ili drugu opciju. Ne radi se o uštedi financijskih sredstava jer bi tada pojedine stranice ili arci bili crno-bijeli, a pojedini u boji. Ovdje se vrlo često na istoj stranici javljaju i crno-bijele i ilustracije u boji. Neke ilustracije su slobodne kompozicije od puno crteža, pa se tako uz članak »luka« nalazi slobodna kompozicija koja sadržava 24 ilustracije. Postoje i članci koji nisu ilustrirani (N=13), a neki su od njih čak makropedijski. S druge strane, neki mali pregledni članci imaju iznimno velik broj ilustracija, poput članaka »uniforme« (52) i »zastave« (90). No veći članci uglavnom imaju više ilustracija, a manji manje. Tako veliki pregledni članci u prosjeku imaju 23,5 ilustracija, veliki članci 13,2, a značajni pregledni 6,4 ilustracije.²⁰ U odnosu na preostale dvije enciklopedije, *Svijet oko nas* ističe se i po tome što, osim ilustracija, donosi 64 tablice.

Rezultati intervjua pokazali su da djeca i mladi nisu skloni enciklopedijama iz ranih 1970-ih. Nakon što su pregledali te rane i nekoliko suvremenih dječjih enciklopedijskih izdanja, na pitanje da izaberu koje im se enciklopedijsko izdanje (starije ili novije) više sviđa i zašto, odgovori su bili sljedeći:

»Novija mi se više sviđa jer je ljepše uređena, ima više slika, jednostavnija je za razumjeti. Ali iz obje se mogu saznati informacije.« (Filip, 12)

»Ova novija mi je bolja jer ima puno više slika, a ja ne volim čitati.« (Pavla, 10)

»Novija mi se više sviđa jer ima više boje i više slika. Ova stara ima više skućena slova, pa onak', teško se čita, pa je dosadna.« (Petra, 15)

»Starija mi se ne sviđa jer ima puno teksta, novija mi se više sviđa jer ima manje teksta.« (Lovro, 9)

»Stariju je pregazilo vrijeme. Sigurno se u njoj mogu pronaći korisne informacije, ali vjerojatno ju ne bi koristio. Ova novija mi je bolja jer ima dovoljno teksta, a ima i suvremene ilustracije.« (Tin, 17)

Iz gore navedenih izjava jasno se vidi da su svi izrazito skloni prezentaciji članka koja sa sobom nosi puno ilustracija. Naravno, djeca i mladi puno su skloniji većem broju ilustracija, dok je odraslima tekst bitniji nego djeci. Odrasli sugovornici

¹⁹ Na međunarodnoj izložbi Najljepše knjige iz cijeloga svijeta, održanoj 1965. u Leipzigu enciklopedija je dobila posebno priznanje za likovnu i tehničku opremu.

²⁰ Iznimka su samo najmanji pregledni članci koji imaju prosječno isto ilustracija kao i veliki članci.

uglavnom se vraćaju starim enciklopedijama iz nekih svojih sentimentalnih razloga. No za svakodnevnu upotrebu i oni daju prednost suvremenim izdanjima.

»Obje jednako volim. No bojim se kako današnji ljudi više toga traže na internetu jer je lakše dostupno. Starija izdanja enciklopedija su mi jako zanimljiva, no nemam ih priliku često susretati.« (Josip, 44)

»Imam nekoliko starih izdanja enciklopedija. Čuvam ih jer me podsjećaju na školske dane. No sada ipak radije koristim novija izdanja jer imaju nove podatke.« (Sara, 42)

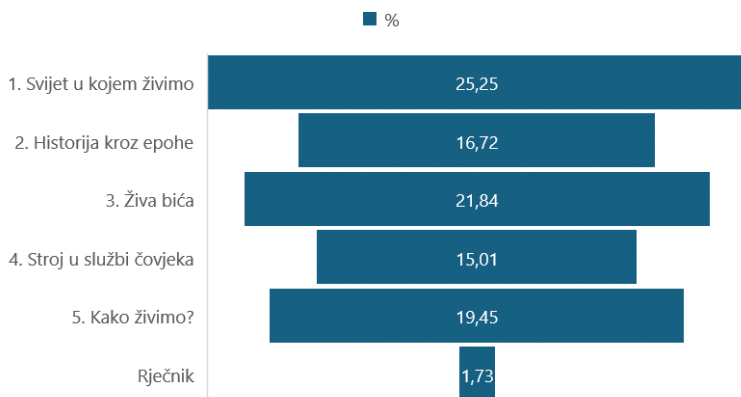
»Uvijek koristim izdanje koje ima najnovije podatke. Zato najviše volim online enciklopedije.« (Ivana, 41)

3.2. Klasifikacija članaka i vrsta informacija koje odabrane enciklopedije pružaju djeci i mladima

S obzirom na svoju specijaliziranost, *Enciklopedija za djevojčice* je potpuno drukčija od ostalih dviju enciklopedija općega tipa. Većina je njezinih članaka po sadržaju mikropedijskoga tipa (55,8%). Makropedijski članci svojom brojnošću (44,2%) tek neznatno zaostaju za mikropedijskima, stoga se ustvari može ustvrditi da je enciklopedija sastavljena od kombinacije tih dviju vrsta članaka.²¹ Pritom valja napomenuti da, neovisno o broju struka koje su u članku zastupljene, svi članci imaju manji broj redaka, odnosno uglavnom pripadaju kategorijama preglednih članaka, člancima niže obavijesne razine i malim člancima. Prema tipu, svi su članci pojmovnici (biografskih nema). Zbog specifične građe koju obrađuje, nije moguće provesti klasifikaciju članaka prema nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih članaka.

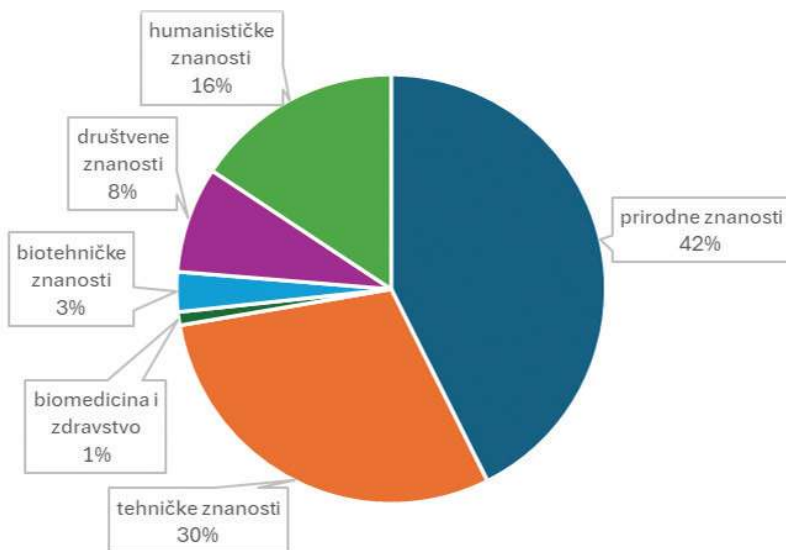
Dječja enciklopedija Larousse na 293 stranice donosi pet cjelina, koje su oblikovane tako da zaokružuju sve dječje potrebe za spoznavanjem svijeta oko njih. Cjeline (»Svijet u kojem živimo«, »Historija kroz epohe«, »Živa bića«, »Stroj u službi čovjeka« i »Kako živimo?«), nisu jednako detaljno zastupljene niti obrađene (slika 1).

²¹ Velikih preglednih članaka nema.

Slika 1. Zastupljenost cjelina u *Dječjoj enciklopediji Larousse* / Coverage of topics in *The Larousse Children's Encyclopedia*

Analiza članaka prema nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih članaka pokazala je da su najzastupljeniji članci iz područja prirodnih znanosti, a manje su dominantni članci iz područja tehničkih i humanističkih znanosti (slika 2). Neočekivano slabo zastupljene su društvene znanosti.

Slika 2. Zastupljenost struka među člancima *Dječje enciklopedije Larousse*, prema nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih članaka / Coverage of fields by the articles of *The Larousse Children's Encyclopedia*, according to the national classification of scientific articles

Prema tipu članaka, svi oni obrađuju pojam, a biografskih članaka (u današnjem smislu) nema. U nekim pojmovnim člancima spominju se iznimni znanstvenici ili druge važne osobe. No, samo njihovo spominjanje ne može članak okarakterizirati biografskim ili pak kombiniranim pojmovno-biografskim. Članci u kojima se pojavljuju osobe jesu na primjer sva tri velika pregledna članka (»stvaranje svijeta«, »život prehistorijskog čovjeka«, »velike etape zapadne civilizacije«), ali i drugi manji članci poput članka »otkriće Zemlje«. U članku »otkriće Zemlje« spominju se Kartažanin Hannon, Piteja iz Masilije, Aleksandar Veliki, Džingis-Kan, Marco Polo, Vasco da Gama, Kristof Kolumbo i Amerigo Vespucci, no tek se u Rječniku na kraju enciklopedije donosi vrlo kratak biografski podatak za svakoga od njih. Tako o Vascu da Gami piše sljedeće – »GAMA, VASCO DA (Gama Vasko da), portugalski moreplovac (1469 – 1524)«²². Takve biografske informacije zaista su vrlo reducirane, no ako se u obzir uzme opći karakter enciklopedije i dob čitatelja, onda su prikladne. Rječnik na kraju drugoga sveska donosi objašnjenja za 588 pojmova i 89 biografija.

Najviše je makropedijskih članaka (49,5%), nešto manje mikropedijskih članaka (41,4%), najmanje je velikih preglednih članaka (2,7%). Detaljnijom podjelom članaka po veličini utvrđeno je da su najviše zastupljeni pregledni članci i članci niže obavijesne razine (svaki 24,3%), a manje mali (17,1%), veliki (13,5%) i značajni pregledni članci (11,7%). Iz toga se zaključuje da je urednik najviše prostora dao člancima veličine 10–40 redaka (53,4%) i člancima do deset redaka (18,8%), što znači da je sadržaj nastojao prikazati relativno sažeto, prikladno dobi čitatelja. Na brojnost manjih članaka vjerojatno je u znatnoj mjeri pridonijela i jednosveščana koncepcija enciklopedije.

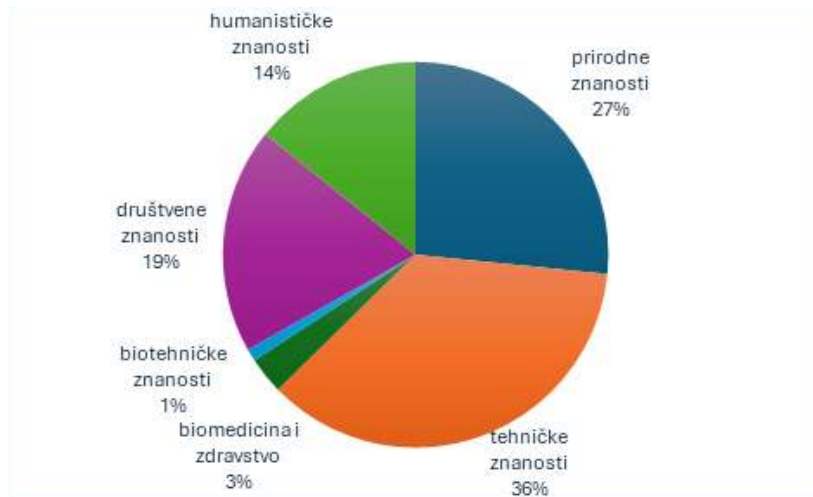
Enciklopedija *Svijet oko nas* dvosveščana je enciklopedija, stoga je urednik imao više prostora za veće članke. Stoga ne čudi što su 56,7% enciklopedije zauzeli veliki članci, a 37,8% značajni pregledni članci.²³ Prema broju struka najviše je onih koji obrađuju jednu struku i jedan pojam (makropedijskih je 60,8%, a mikropedijskih 32,7%). Preostali su članci veliki pregledni članci koji obuhvaćaju više struka. To su uglavnom geografski članci koji obrađuju kontinente (Afrika, Azija, Australija, Europa i sl.). To su ujedno i članci koju uz geografske prostore (pojmovnici) donose i kratke biografije njihovih istraživača ili drugih iznimnih osoba koje ih nastanjuju. Kao i u *Dječjoj enciklopediji Larousse* ni u *Svijetu oko nas* nema tipičnih biografskih članaka, ali pojmovni članci mogu se razlikovati prema tome obrađuju li samo neki pojam ili donose i podatke istaknutih osoba vezanih uz njega. Ako bi se na taj način pravila razlika među pojmovnim člancima, onda se može napomenuti da se samo u 35% pojmovnih članaka spominju biografski podatci istaknutih pojedinaca.

²² Dalje se navodi na kojim ga se stranicama u enciklopediji spominje.

²³ Preglednih je članaka tek 5,5%, a članaka niže obavijesne razine i malih članaka nema.

Poput *Dječje enciklopedije Larousse, Svijet oko nas* na kraju (II. sveska) ima Popis pojmova i tumač u kojemu se na tridesetak stranica djeci objašnjavaju nepoznati pojmovi i riječi, a u tome dijelu nalaze se i kratke biografije istaknutih pojedinaca. No njihove se biografije (jedna do dvije rečenice, ovisno o važnosti osobe i kontekstu u kojem ju se spominje) donose i unutar samoga članka. Iako je razlika između biografskih elemenata u članku i u Popisu neznatna, oni se ipak donekle nadopunjuju. Na primjer u članku »Afrika« (u I. svesku) stoji sljedeća rečenica: »Portugalski pomorac Bartholomeu Dias [Bartulume’u Dijaš] prvi je oplovio Rt dobre nade — najjužniju tačku Afrike (1487) i tako otkrio nov put do Indije«. U Popisu pojmova i tumaču (na kraju II. sveska) o njemu stoji sljedeće: »Dias, Bartholomeu [Bartulume’u Dijaš], portugalski pomorac i istraživač (oko 1450–1500), I 10; II 223«. ²⁴ Više informacija o Diasu nalazi se u tekstu članka »Afrika«, ali Popis daje podatke kojih u članku nema – podatke o tome na kojim se mjestima u enciklopediji Dias spominje, odnosno gdje pronaći dodatne informacije.

Analiza članaka prema nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih članaka pokazala je da dominiraju članci iz područja tehničkih znanosti (35%), a slabije su zastupljene prirodne (25,8%), društvene (18,4%) i humanističke znanosti (13,8%). Najslabije su zastupljene biotehnička znanost te biomedicina i zdravstvo (slika 3). Prvi se put u većem udjelu pojavljuju umjetnička područja koja su zastupljena u 3% članaka.

Slika 3. Zastupljenost struka među člancima enciklopedije *Svijet oko nas*, prema nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih članaka / Coverage of fields by the articles of the *Svijet oko nas* (*The World around Us*) encyclopedia, according to the national classification of scientific articles

²⁴ Rimski broj označava svezak, a arapski stranicu u svesku.

Sugovornici su pokazali različit odnos prema veličini članka.

»Volim čitati enciklopedije. Smatram da mi pomažu u školi, ali i u životu općenito. Zanimljivi su mi duži članci, jer mi pomažu da ono što me zanima prilično duboko ispitam.« (Klara, 18)

»Ne volim enciklopedije koje imaju puno teksta. Više volim slike, a ponekad i tablice. Ja bolje pamtim vizualno. Ne volim učiti napamet.« (Igor, 16)

»Dužina članka mi nije presudna. Ako trebam kratku informaciju duži članak letimično pregledam kako bi pronašla što me zanima. No, ako me neka tema zaista zanima, pročitam cijeli članak.« (Sara, 41)

»Ne koristim enciklopedije često. No kad mi treba neka provjerena informacija, obično ju potražim u enciklopediji. Dužina članka nije mi presudna. Ako mi je članak zanimljiv pročitam ga cijelog, ako je suhoparan, pregledam ga letimično.« (Filip, 44)

Ispitanici nisu pokazali sklonost biografskim člancima. Sugovornici su ih u razgovorima opisali uglavnom kao potrebu, potaknutu školskim zadaćama ili ispitima. Odrasli sugovornici rijetko u enciklopedijama posežu za biografskim člancima. Najviše ih zanimaju opći članci koji u svom sklopu obrađuju i istaknute pojedince (znanstvenike / gospodarstvenike).

Djecu i mlade u enciklopedijama obično zanima gradivo koje uče u školi, a to su područja koja su obično dobro pokrivena enciklopedijskim abecedarijima – dakle prirodne, humanističke, društvene i tehničke znanosti. Neki od njih pokazuju sklonost specijalizaciji na određenim područjima, no nisu upoznati s tim postoji li za to područje specijalizirana enciklopedija. Odrasli potrebe za novim znanjem više ne vežu za školski kurikulum pa su razgovori pokazali da su im potrebnije enciklopedije općega tipa. Specifična znanja više ne traže u specijaliziranim enciklopedijama nego monografijama i drugim vrstama publikacija. Specijalizirane enciklopedije posvećene npr. nekoj regiji te umjetničkom ili znanstvenom području smatraju korisnima, ali samo za populaciju koja je za njih usko vezana (regionalnom pripadnošću ili stručnom izobrazbom).

3.3. Specifičnosti i svrha izdavanja

Enciklopedija za djevojčice po svom je karakteru specijalizirana enciklopedija i upravo iz toga ju je razloga teško uspoređivati s preostale dvije. U njezinim se člancima konstantno provlači objedinjena obrazovno-odgojna funkcija. Znanja koja prenosi danas mogu podjednako biti zanimljiva i dječacima i djevojčicama. No kako je izdana u ranim 1970-ima, u kontekstu vremena u kojemu je nastala (misleći pri tom na tradicionalna očekivanja od djevojčica), ona ispunjava svoju zadaću. Sukladno tadaš-

njim očekivanjima enciklopedija obrazuje djevojčice prenošenjem znanja poput onih – kako joj treba izgledati soba, kako si sama može izraditi igračke, kako korisno popuniti slobodno vrijeme, kako se družiti (pozivati prijatelje na domjenak ili popodnevno igranje), kako brinuti o biljkama i životinjama te kako proslaviti neke blagdane. Članci cijelo vrijeme informiraju djevojčice, ali ih usporedno i odgajaju. Uče ih razmišljati (intelektualni odgoj), lijepo se ponašati (moralni odgoj), voditi kućanstvo (obiteljski odgoj), uče ih zdravom životu (tjelesni odgoj) te razvijaju i izgrađuju smisao za lijepo (estetski odgoj). Autorica u člancima prikazuje poželjno ponašanje i potiče na korisno provođenje slobodnoga vremena.

Dječja enciklopedija Larousse i enciklopedija *Svijet oko nas* pisane su drugačije. Kod njih je potpuno jasno da je obrazovna uloga najvažnija uloga enciklopedije – one su namijenjene stjecanju znanja. Premda *Dječja enciklopedija Larousse* nema nikakvu odgojnu ulogu (izuzev intelektualnoga odgoja), isto se ne bi moglo reći i za enciklopediju *Svijet oko nas*. Nije posve jasno jesu li one odmah u početku postavljene koncepcijski tako različito, odnosno je li općenitost i isključivo obrazovna funkcija *Dječje enciklopedije Larousse* proistekla iz želje da bude prevedena i tako u početku prilagođena različitim tržištima i je li enciklopedija *Svijet oko nas* odmah u početku trebala imati i obrazovnu i odgojnu funkciju jer nije bilo pretenzija za njezinim prevođenjem i plasiranjem na druga tržišta. To se danas ne može ustvrditi. No sigurno je da *Svijet oko nas* odgaja djecu i mladež u političkom i gospodarskom duhu vremena u kojem je nastala, odnosno u kojem su se njezini čitatelji nalazili. Točnije ona provodi cjelokupni spektar odgojnih sadržaja među kojima su zastupljeni intelektualni, moralni, tjelesno-zdravstveni, radni, estetski, ekološki, građanski i obiteljski odgoj. Premda je nastala za vrijeme socijalizma člankom »religije« čitatelji usvajaju i spoznaje o različitim religijama (vjerski odgoj).

3.4. Uloga (ranih) enciklopedija danas

U predgovoru *Dječje enciklopedije Larousse* stoji »Da smo htjeli da im u jednoj knjizi, u pogodnom obliku, pružimo skup znanja koja su do tada stekli, to ne bi bilo teško. Takve knjige već postoje. Ali, iako su obično veoma lijepo opremljene i ilustrirane, ostaju samo priručnici, »školske knjige«, kojima se djeca ne služe sa zadovoljstvom. Iznošenjem zanimljive i uzbudljive strane znanstvenih istina s kojima su se naši mladi čitaoci upoznali u školi, želimo kod njih stvoriti naviku da uče, ako ne s ljubavlju, ono bar sa zanimanjem«.

Intervjui su pokazali da su svi sugovornici znali da enciklopedije postoje. Naravno znanje onih najmlađih bilo je najslabije. Tako su na pitanje što je enciklopedija odgovarali:

»To je debela knjiga s puno informacija.« (Pavla, 10)

»To je knjiga sa puno stvari, koja te uči.« (Dora, 9)

»Unutra su neki pojmovi. Iz nje možeš učiti. Kao Wikipedija samo knjiga. I točnija.« (Petra, 15)

»To su velike knjige, s puno definicija.« (Filip, 12)

Ista dobna skupina uglavnom nije znala koje vrste enciklopedija postoje. Dvoje djece znalo je da postoje enciklopedije za djecu, a jedno od njih (Ivan, 11,5) znalo je da postoje »i enciklopedije za odrasle i ilustrirane enciklopedije«.

U vrijeme kada su objavljene, *Enciklopedija za djevojčice*, *Dječja enciklopedija Larousse* i *Svijet oko nas*, izazvale su veliku pažnju djece. Mnogi odrasli s kojima se razgovaralo u sklopu ovoga istraživanja još uvijek iz sentimentalnih razloga čuvaju neke od svojih prvih enciklopedija, među kojima su neke i gore navedene. No te rane enciklopedije danas uglavnom više ne komuniciraju s današnjom djecom.²⁵ Naviknuti na suvremena tehnološka dostignuća u informatici i izdavaštvu, ta stara izdanja ih ili ne zanimaju ili ih zanimaju minimalno (samo kao rariteti). Predmet interesa današnje djece i generacija otprije 50 godina uvelike se razlikuju. Tako djevojčicama danas nije toliko važno kako omotati knjigu, pozvati prijateljice na domjenak, ili uzgojiti cvijeće i biljke u kući. I ako bi ih neka od tih tema i zanimala, vjerojatno ju ne bi tražile u enciklopediji. No oni svoje osobne interese obično zadovoljavaju na drugim mjestima (npr. internetu). Zbog toga djelomičan uspjeh imaju i suvremene enciklopedije. Razgovori s njima pokazali su podijeljena mišljenja čak i kad ih se pitalo mogu li im enciklopedije pomoći da imaju veće ocjene u školi. Na pitanje *Misliš li da bi imao/la bolje ocjene u školi kada bi češće koristio/la enciklopedije*, neki od odgovora su bili:

»Pa, ne. Ali sigurno bi više naučila o nekim (drugim) stvarima.« (Petra, 15)

»Mislim da ne. Zato što nisu namijenjene dijelu koji učimo. Ako ih i koristimo one u nekim dijelovima idu previše u dubinu, a nama za školu treba samo dio toga.« (Filip, 12)

»Pa sigurno da. One poučavaju puno stvari, pa bi nešto mogla naučiti i prije nego što to učimo u školi.« (Dora, 9)

»Pa možda ne za pisanje zadaće. Ali kad se na satu javljamo, sigurno bi znao više podataka.« (Ivan, 11,5)

»Ne znam, ne znam. Nikada nisam probao.« (Lovro, 9)

²⁵ Da je tomu tako vidi se iz odgovora navedenih u cjelini 3.1.

Za razliku od djece, mladi su tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja upoznati s enciklopedijama pa ih njihovo postojanje više ne zbunjuje. Oni uglavnom shvaćaju važnost enciklopedija, premda su svjesni da ih ne koriste koliko bi mogli.

»Enciklopedije koristim kad god imam neki školski projekt.« (Ivana, 16)

»U svojoj školi idem na debatu grupu. Enciklopedije mi obično pomažu da artikuliram svoja stajališta te pripremam teze koje trebam.« (Goran, 18)

»Ne koristim enciklopedije onoliko koliko bi trebala. Većinu informacija ipak dobivam iz školskih knjiga. No svjesna sam da bi postizala bolje rezultate kad bi ih više uključivala u pripremu ispita.« (Jasmina, 17)

4. Zaključak

Enciklopedije za djecu i mlade oduvijek su se toj čitateljskoj publici nametale kao provjereni i točan izvor znanja. No stil pisanja njihovih članaka te grafički prilozi uvelike su ovisili o tomu kakav im je bio koncept – odnosno jesu li bile zamišljene kao jednosveščana ili višesveščana izdanja. Jednosveščana izdanja imaju manje prostora, stoga su njihovi članci obično kraći i sažeti, dok kod višesveščanih izdanja ima više prostora za veći broj većih članaka (veliki članci, značajni pregledni članci) i za članke koji obrađuju veći broj struka (veliki pregledni članci). Specijalizirana enciklopedijska izdanja mogu biti višesveščana ili jednosveščana. U odabranim enciklopedijskim izdanjima pokazalo se da urednici nisu uvijek postavljali jasnu granicu između veličine članka i broja ilustracija koje su mu u prilogu. Jasno je da su dječje enciklopedije pa i enciklopedije za mlade uvijek nešto više ilustrirane. Intervjui su pokazali da se djeca i mladi obično nadaju većem broju ilustracija, te da im je to često najpoželjniji enciklopedijski sadržaj. Određene nedosljednosti možda su rezultat toga što plan za abecedarij te njegovu daljnju razradbu u slučaju ove tri enciklopedije nisu radili leksikografi, ali može biti i rezultat početničkih koraka u razvoju dječje leksikografije. Unatoč tomu, svakako se može zaključiti da su svi tekstovi i ilustracije prilagođeni dobi čitalačke publike kojoj su namijenjeni.

Sve tri enciklopedije imaju pregled sadržaja s naslovima članaka (*Enciklopedija za djevojčice* i *Svijet oko nas* na početku sveska, a *Dječja enciklopedija Larousse* na kraju). *Dječja enciklopedija Larousse* na kraju ima Rječnik, a *Svijet oko nas* Popis pojmova i tumač (na kraju drugoga sveska). Ti dijelovi enciklopedija zaista su korisni jer mogu djelovati samostalno i kao dopuna enciklopedijskom tekstu. Ako ih promatramo kao samostalne cjeline, oni djeci pružaju kratku informaciju o traženim pojmovima ili riječima, a ako ih promatramo kao dopunu, oni upućuju na to gdje se u enciklopedijskom tekstu dalje mogu pronaći pojmovi ili osobe koji nemaju svoj članak (natuknicu). Osim sličnosti, svaka od ovih triju enciklopedija ima svoje sadržajne

specifičnosti. *Enciklopedija za djevojčice* ima samo makropedijske i mikropedijske članke, sadržaj *Dječje enciklopedije Larousse* podijeljen je u pet cjelina, a članci u enciklopediji *Svijet oko nas* najviše su ideološki konotirani. Za razliku od *Enciklopedije za djevojčice*, *Dječja enciklopedija Larousse* i *Svijet oko nas* donose kratke biografske zapise istaknutih pojedinaca. Ti se zapisi ne mogu smatrati biografskim člancima, nego zaista zapisima koji prenose kratku i sažetu informaciju. Sažetu u dovoljnoj mjeri da je prilagođena dječjoj dobi. Tijekom intervjua biografski se članci nisu pokazali predmetom interesa niti jedne posebne skupine. Biografije pak više čitaju mladi, koji podatke koriste za nastavne aktivnosti/projekte. Intervjui s ispitanicima pokazali su da djeci i mladima odgovara sažeta forma pisanja. I djeci i odraslima važno je da je informacija prenesena na zanimljiv način, a bitna im je i vlastita zainteresiranost za temu o kojoj čitaju.

Na moralni razvoj djeteta, osim odgojno-obrazovnih institucija (vrtić, škola), utječu i drugi izvori socijalizacije: vršnjaci, elektronički mediji, televizija i literatura (Težak, Čudina-Obradović, 1996). Među poželjnom literaturom zasigurno mogu biti i enciklopedije. *Enciklopedija za djevojčice* izvrstan je primjer takva pomoćnog odgojnog sredstva. Premda ju treba promatrati u kontekstu vremena u kojemu je nastala, ona bi danas i dječacima i djevojčicama mogla pružiti model koji je lako oponašati. Na primjeru kako nešto treba činiti ona djeci na posve jednostavan način ukazuje na pravila dobrog ponašanja (loše ponašanje se ne spominje niti jednom! op. a.). Pritom potiče na poštovanje nekoliko različitih stupnjeva moralnog ponašanja: poštovanje socijalnih pravila (čistoća i urednost sobe, uredno i prikladno odijevanje), postizanje samokontrole (svladavanje različitih ponašanja prikladnih za svaku pojedinu prigodu) i altruizam (uči djecu da uoče potrebe drugih i spremno im priskoče u pomoć iz vlastitih pobuda, ne samo na tuđu molbu; pomaganje, poklanjanje).²⁶ *Enciklopedija za djevojčice* jedina ne podržava drugu hipotezu jer svojim sadržajem u prvi plan stavlja odgojnu, a u drugi obrazovnu ulogu. Sve istraživane enciklopedije imale su vrlo važne funkcije: odgojno-obrazovnu (daju im odgovore na postavljena pitanja, pomažu u učenju i razvoju vlastita mišljenja), iskustvenu (uči o okruženju u kojem su odrasle prijašnje generacije ili trenutačno rastu njihovi vršnjaci u nekom drugom dijelu svijeta), estetsku (razvija osjećaj za lijepo; arhitektura, umjetnosti) i zabavnu (spoznavanje svijeta oko nas putem čitanja, koje je izvor zabave i igre).

Nije upitno da sve tri enciklopedije i danas imaju svoju vrijednost i ciljanoj čitalačkoj populaciji i danas mogu koristiti. No razgovori s ispitanicima pokazali su kako grafička oprema tih ranih enciklopedija uglavnom predstavlja najveći jaz između njih i današnjih generacija. Starije generacije čuvaju rane enciklopedije iz vlastitih

²⁶ Težak i Čudina-Obradović (1996) ovim oblicima moralnoga ponašanja dodaju i prosocijalno i moralno ponašanje.

sentimentalnih razloga. No današnja djeca i mladi te sentimentalne povezanosti nemaju, stoga ni sklonost k njihovoj upotrebi. Intervjui su pokazali da osnovnoškolska djeca još uvijek uglavnom nisu naučena koristiti enciklopedije. S obzirom na mali broj ispitanika nije uputno donositi velike zaključke, no nalazi ovoga istraživanja svakako mogu skrenuti pažnju na to da se djecu i mlade treba još aktivnije potaknuti da pri učenju koriste i leksikografske izvore. Srednjoškolska je mladež s enciklopedijama uglavnom upoznata, ali prema vlastitim izjavama svjesni su da ih ne koriste u mjeri u kojoj bi mogli. No modernizacija grafičkoga aspekta enciklopedija (prijelom, ilustracije i sl.) svakako je jedan od važnih uvjeta koji im enciklopedijska izdanja čini privlačnima. Stoga bi tome trebala težiti sva suvremena leksikografska izdanja.

Rezultati istraživanja pokazali su da su prva, treća i četvrta hipoteza potvrđene. Druga hipoteza nije održiva samo kad je u pitanju *Enciklopedija za djevojčice* jer je njezina odgojna uloga, u odnosu na obrazovnu, ipak primarna.

IZVORI

- Bukša, Juraj. 1968. *Svijet oko nas: enciklopedija za djecu i omladinu* (I. svezak). Zagreb: Školska knjiga.
 Bukša, Juraj. 1970. *Svijet oko nas: enciklopedija za djecu i omladinu* (II. svezak). Zagreb: Školska knjiga.
 Guillot, René. 1970. *Dječja enciklopedija Larousse*. Beograd: Vuk Karadžić.
 Vitale, Mirella. 1974. *Enciklopedija za djevojčice*. Zagreb: Naprijed.

LITERATURA

- Batinić, Štefka. 2004. *Zabava i pouka dobroj djeci i mladeži: hrvatski časopisi za djecu i mladež od 1864. do 1945.* Zagreb: Hrvatski školski muzej.
 Batinić, Štefka. 2005. »Crna pedagogija« u hrvatskim dječjim časopisima 19. stoljeća. *Anali za povijest odgoja*, 4, 37–49.
 Bukša, Juraj. (<https://hbl.lzmk.hr/clanak/buksa-juraj>, pristupljeno 30. srpnja 2023).
 Creswell, John W., Plano Clark, Vicki L. 2018. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
 Crnković, Milan. 1967. *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
 Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
 Crnković, Milan, Težak, Dubravka. 2002. *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
 Enciklopedija (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/enciklopedija>, pristupljeno 30. srpnja 2023).
 Gverić, Kristina. 2016. *Katalog izložbe Bertuchovo slikovno carstvo – Otkrij tajne dječje enciklopedije*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
 Hameršak, Marijana, Zima, Dubravka. 2015. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international.
 Halmi, Aleksandar. 2005. *Kvalitativna istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.

- Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hrvatska enciklopedija. 1998. *Hrvatska enciklopedija, uredništvo, organizacija, upute (interni dokument)*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža
- Hrvatski školski muzej. 1955. *Izložba francuskih školskih udžbenika*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1959. *Izložba časopisa učenika zagrebačkih osnovnih škola*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1960. *Izložba dječje enciklopedije Svijet oko nas*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1960a. *Izložba ilustracija i tekstova objavljenih u dječjem listu »Radost« povodom 10-godišnjice njegova izdavanja*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1964. *Deset godina »Modre laste«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1964a. *100-godišnjica dječjih časopisa u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1965. *15-godišnjica časopisa »Radost«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1967. *Udžbenici, priručnici, nastavna pomagala »Školske knjige«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1970. *Francuska školska knjiga*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1970a. *20 godina časopisa »Radost«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1973. *Mađarski udžbenici*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1973a. *Dvadeset godina »Modre laste«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1973b. *Sto godina izlaženja »Smilja«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1975. *25 godina časopisa »Radost«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1978. *Izložba sovjetske knjige*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1979. *25 godina »Modre laste« i dački likovni radovi s natječaja »Svijet oko mene«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1990. *Izložba knjiga »Američko više obrazovanje«*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1991. *Bilo jednom ...: švedske knjige za djecu – nekada i danas*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1993. *Izložba udžbenika iz Fondacije SABRE*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1994. *Suvremeni austrijski udžbenici*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1994a. *Udžbenici i priručnici iz hrvatske književnosti*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 1995. *Da nisam kakav jesam – austrijska književnost za djecu i mladež*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hrvatski školski muzej. 2011. *Radost (1951. – 2011.)*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Hren, Dragutin. 1930. Predgovor. u: *Knjiga za tebe*, Zagreb: Narodna prosvjeta.
- Idrizović, Muris. 1984. *Hrvatska književnost za djecu – sto godina hrvatske dječje knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Jecić, Zdenko, Domijan, Darija. 2010. Enciklopedijski časopisi. *Studia lexicographica*, 4(II/7), 5–26.
- Kragić, Bruno. 2020. *Nedosanjani san enciklopedijske utopije – članak o grofu Cagliostro u prvom izdanju Enciklopedije Leksikografskoga zavoda (opće enciklopedije)*. (https://www.google.com/search?q=Bruno+kragić%27+enciklopedije+zavr%C5%A1no&oq=Bruno+kragić%27+enciklopedije+zavr%C5%A1no&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIHCAEQIRigATIHCAIQIRigATIHCAMQIRigATIHCAQQIRigAdIBCjEzMDIyajBqMTWoAgiwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:dabeb9eb,vid:0ERO_AVdqCU,st:0)

- Kraus, Cvijeta, Jerman, Nataša, Jecić, Zdenko. 2017. An insight into online encyclopaedias for children and young adults. *INFuture2017: Integrating ICT in Society*. Zagreb: Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta, 167–180.
- Leskikografski zavod Miroslav Krleža. 2024. *O nama*. (<https://www.lzmk.hr/o-nama>)
- Lenard, Ivan. 2021. *Odgojna uloga časopisa za djecu i mladež u Banskoj Hrvatskoj* (doktorska disertacija). Osijek
- Majhut, Berislav, Lovrić Kralj, Sanja. 2020. *Okolo hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Majhut, Berislav. 2022. *Hrvatska dječja književnost okreće list*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Majhut, Berislav, Lovrić Kralj, Sanja. 2022. *Naša dječja književnost: Hrvatska dječja književnost u Jugoslaviji 1945.-1955*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pašagić, Blanka. 2003. *Hrvatski dječji časopisi od 1864. do 1950. godine*. Zagreb: Udruga umjetnika »August Šenoa«.
- Plejić Poje, Lahorka, Čavar, Ana. 2021-22. *Predmet: Hrvatski*. Zagreb: Hrvatski školski muzej.
- Ratešić, Ana. 2017. *Rane hrvatske dječje enciklopedije (diplomski rad)*. Petrinja.
- Schoonenboom, Judith, Johnson, Burke R. 2017. *How to Construct a Mixed Methods Research Design*. *Kolner Z Soz Sozpsychol*, 69(2), 107–131. doi: 10.1007/s11577-017-0454-1.
- Silaj, Kristina. 2006. *Hrvatski dječji časopisi od 1990. do 2003. godine (magistarski rad)*. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Stričević, Ivanka. 2010. Časopisi za djecu i mlade: produkcija, percepcija i kvaliteta u digitalnom dobu i informacijskom okružju. U: Flego, Maja. (ur.), *Dječja prava i slobodno vrijeme – zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu*, 153–162. Nedelišće: Trambosit.
- Težak, Dubravka, Čudina-Obradović, Mira. 1996. *Priče o dobru, priče o zlu. Priručnik za razvijanje moralnog prosuđivanja u djece*. Zagreb: Školska knjiga.

THE IMPORTANCE OF EARLY ENCYCLOPEDIAS FOR CHILDREN AND YOUTH IN CROATIA

Mihela Melem Hajdarović

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Zagreb

mihela.melem@lzmk.hr

Sanja Nekić

Croatian School Museum, Zagreb

snekic@hsmuzej.hr

ABSTRACT: Children form their impression of the world from a very young age, so it is crucial to provide them with accurate and engaging information. In Croatia, numerous encyclopedic publications for children and youth were published in the 20th century. This research focuses on three specific encyclopedic publications: *Svijet oko nas* (*The World around Us*, Volume I, 1968; Volume II, 1970), *Dječja enciklopedija Larousse* (*The Larousse Children's Encyclopedia*, 1970), and *Enciklopedija za djevojčice* (*Encyclopedia for Girls*, 1974). The study aims to determine the type of information these encyclopedias offer to children and young people, and assess whether the content and illustrations are suitable for their age group. Additionally, it seeks to reconstruct the values conveyed to children through the encyclopedic articles and determine whether the purpose of their publication was educational, moral, or a combination of both. The research also aims to identify the unique aspects of each encyclopedia and compare them to ascertain if any of them has an advantage in the information they convey. Furthermore, the study will assess whether these early encyclopedias for children and young people adhere to the contemporary encyclopedic style and whether they still serve their intended purpose today in communicating with today's children and young people.

The study utilised Mixed Methods Research, which involves combining different research methods and designs. This approach integrates the results of both quantitative and qualitative research. The quantitative aspect involved collecting and quantifying data as well as analysing article and illustration content. The qualitative component included conducting semi-structured interviews with 20 children and young people as well as 10 adults.

The study found that encyclopedias for children and young people are generally more illustrated, which aligns with the interview findings. The texts and illustrations are adapted to the age of the target audience. While all three encyclopedias share similarities, they also have their unique characteristics. Conversations with participants revealed that biographical content is less important to them compared to general articles, a conclusion supported by the analysis of the encyclopedia contents. Each publication has combination of educational and moral purposes, but approaches them differently. While all three encyclopedias continue to hold value today, interviews indicated that the visual presentation in early encyclopedias is the most noticeable gap between them and today's generations.

Keywords: children's encyclopedia; youth encyclopedia; *Dječja enciklopedija Larousse*; *Enciklopedija za djevojčice*; *Svijet oko nas*; Croatia; 1968–74

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.